O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"
Rektor Sh.Sirojiddinov
2023-yil "28" avgust

Ro‘yxatga olindi: №
2023-yil

BADIIY MATN POETIKASI

O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200 000 – San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi: 230 000 – Tillar
Mutaxassislik: 70230104 - Adabiyotshunoslik (o‘zbek adabiyoti)

Toshkent-2023

Fan/modul kodi BMP 1 5		Fan/modul turi majburiy			Ta'lim tili o'zbek			Ishlab chiqilgan o'quv yili 2023/2024			
Semestr	Har bir semestrdagi modulning nomi	ECTS - Kreditlar	Haftalik dars soatlari	O'quv mashg'ulotlari (soat)					Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
				Jami:	ma'ruza	seminar	amaliy	laboratoriya			
1	Badiiy matn poetikasi	4	4	120	30	0	30	0	60	120	
	Jami:	4	4	120	30	0	30	0	60	120	

1. FANNING MAZMUNI

Fanni o'qitishdan maqsad - "Badiiy matn poetikasi" fani talabalarga mumtoz poetika asoslari haqida ma'lumot beradi, tarixiy-adabiy jarayonning taraqqiyot qonuniyatlari va ijtimoiy muhit bilan bog'liqligi, o'zbek adabiyotining ijtimoiy-tarixiy va adabiy-estetik omillari, xususiyatlari, yangi janrlar va ularning taraqqiyot tamoyillari, obrazlarning yangilanish qonuniyatlari, taraqqiyot omillaridan ta'lim beradi. Yoshlarda sog'lom tafakkur tarzini shakllantirish, badiiy matn poetikasi haqida har tomonlama bilim hosil qilish, ma'naviy dunyosi mukammal bo'lishiga ko'maklashish ushbu o'quv fanining asosiy maqsadlaridan hisoblanadi.

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. "Badiiy matn poetikasi" faniga kirish. Fanning maqsad va vazifalari; Balog'at ilmi asoslari: Ilmi bayon, ilmi maoniy, ilmi bade'.

Fanning maqsad va vazifalari tushuntiriladi. Balog'at ilmining shakllanishi va turlari haqida ma'lumot beriladi.

2-mavzu. Ilmi bade'ning taraqqiyot tarixi va mumtoz poetika masalalari.

Ilmi bade'ning taraqqiyot tarixi. Ilmlar uchligi. Manbalar tadqiqi.

3-mavzu. Mumtoz adabiyotda badiiy so'z tabiati. Shakl va mazmun mutanosibligi.

Badiiy matn poetikasida shakl va mazmun mutanosibligi. Masalaning mumtoz ilmda talqin etilish tarixi.

4-mavzu. She'riy janrlar va ularning matn poetikasidagi maqomi masalasi.

Mumtoz she'riy janrlar tarixi. Ularning matn poetikasidagi o'rni masalasi tushuntiriladi.

5-mavzu. Debochalar va ularning nazariy qarashlar tarixida tutgan o'rni.

Debochalarning shakllanish tarixi. Ularning ilmiy-nazariy qarashlar tarixida tutgan o'rni talqin etiladi.

6-mavzu. Badiiy obraz poetikasi.

Badiiy obraz poetikasi. Ularni voqelikdan tanlanish tamoyillari. Badiiy matndagi vazifalari tushuntiriladi.

7-mavzu. Badiiy matnda timsollar tizimining tahlili.

Badiiy matnda timsollarning o'rni. Obraz va timsol munosabati.

8-mavzu. Ramziy obrazlar poetikasi.

Ramz va obraz munosabati. Jahon adabiyotida mazkur masalaning o'rganilish tarixi.

9-mavzu. Mumtoz poetika masalalarida an'anaviylik va izdoshlik.

Badiiy adabiyotda an'anaviylik va novatorlik masalasi. Uning jahon adabiyotida o'rganilishi. Masala mumtoz shoirlar asarlari vositasida o'rganiladi.

10-mavzu. Matn poetikasi shakllanishida badiiy san'atlarning o'rni.

Badiiy matn poetikasida badiiy san'atlarning o'rni mumtoz adabiyot namunalari asosida o'rganiladi.

11-mavzu. Badiiy asar takomilida qofiya va radifning vazifalari.

Mumtoz qofiya ilmi nazariyasi haqida ma'lumot beriladi. Matn namunalari tahlil etiladi.

12-mavzu. Badiiy matnni tekshirish metodologiyalari haqida tushuncha.

Badiiy matnni tekshirish metodologiyalari haqida nazariy tushunchalar beriladi. Ularning turlari tasniflanadi.

13-mavzu. Germenevtik, qiyosiy-tarixiy, tahliliy-komponental, tipologik tahlil turlari.

Germenevtik,qiyosiy-tarixiy,tahliliy-komponental, tipologik tahlil turlari haqida ma'lumot berilib, farqli jihatlari aniqlanadi.

14-mavzu. Uslub tushunchasi. Badiiy matn poetikasida ijodkor uslubining o'rni.

Uslub haqida tushuncha. Adabiyotshunoslikda uslub masalasining o'rganilish tarixi. Fitratning fikrlari. Tasniflari. Badiiy matn poetikasida ijodkor uslubining o'rni

15-mavzu. Mumtoz poetikada badiiy nutq.

Mumtoz poetikada badiiy nutq masalasi. Uning o'rganilish tarixi. Jahon adabiyoti namunalari misolida talqin etish.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. "Badiiy matn poetikasi" faniga kirish. Amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish.

2. Mumtoz shoirlar ijodi misolida matn poetikasida badiiy san'atlarning o'rni va vazifasini aniqlash (Bobur, Uvaysiy.....).
3. Navoiy va Boburning shakl va mazmun mutanosibligi borasidagi ilmiy va amaliy qarashlari.
4. Alisher Navoiy va Boburning aruzshunoslikka qo'shgan hissasi.
5. Zahiriddin Boburning poetikaga oid qarashlari.
6. Mumtoz she'riyatda ranglar poetikasi.
7. Mumtoz she'riyatda an'ana va yangilanish masalasi.
8. Mumtoz adabiyotda badiiy nutq va uslub masalalari.
9. Devon" debochalarining poetik ahamiyati.
10. Gulxaniy "Zarbulmasal"ida istiora va irsoli masal san'atining o'rni va vazifalarini aniqlash.
11. Mumtoz tarixiy poetikada "Funun ul-balog'a" va "Badoyi' us-sanoyi'" asarlarining o'rni.
12. Mumtoz adabiyotshunoslikka oid asarlarda janrlarga munosabat. Qofiya va radifning o'rganilish tarixi ("Funun ul-balog'a", "Badoyi' us-sanoyi'" "Muxtasar", "Mezon ul-avzon" asosida).
13. Badiiy matnda janrlar tabiati. Boburning kichik lirik janrlardagi o'ziga xos uslub xususiyatlarini belgilash.
14. Amiriy she'riyati poetikasini o'rganish. Uvaysiy she'riyatida qofiya va radif poetikasi.
15. Badiiy matnni germenevtik va qiyosiy-tarixiy tahlil etish usullarini o'zlashtirish va amalda qo'llash (mumtoz matnlar asosida).

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar:

1. B.Sarimsoqovning "Badiiylik mezonlari va asoslari" asarini o'rganib referet yozish.
2. Z.Mamajonovning "Mumtoz she'riy san'atlarning nazariy tasnifi" kitobiga taqriz yozish.
3. Q. Yo'ldosh, M. Yo'ldoshlarning "Badiiy tahlil asoslari" kitobining "Ilmiy maktablar" bo'limidan referat yozish.
4. Uvaysiy ijodi bo'yicha yaratilgan tadqiqotlarning bibliografiyasini tuzish va muhim tadqiqotlarga annotatsiya yozish.
5. I.V.Steblevaning "Semantika gazeley Babura" kitobiga taqriz yozish.
6. Tarixiy asarlarni adabiy manba sifatida o'rganish tamoyillarini aniqlash ("Firdavs ul-iqbol" misolida).
7. V.M. Jirmunskiyning "Teoriya literature. Poetika. Stilistika" kitobidagi "Zadachi poetiki" maqolasini tarjima qilish.
8. A.N. Veselovskiyning "Istoricheskaya poetika" kitobidan "Iz istorii epiteta" maqolasini tarjima qilish.
9. I.V. Steblevaning "Razvitie tyurkskix poeticheskix form v XI veke" kitobini o'rganish.
10. O'zbek mumtoz adabiyotida doston janrining o'rni va taraqqiyot bosqichlarini nazariy jihatdan belgilash.
11. Shamsiddin Qays Roziyning "Al-mo'jam" asarini o'qish
12. Umar Roduyoniyning "Tarjumonul-balog'a" asarini o'qish
13. Shayx Ahmad Taroziyning "Fununul-balog'a" asarini o'qish.
14. Abdurahmon Jomiyning "Risolai qofiya" asarini o'qib o'rganish Alisher Navoiyning «Muhokamat ul-lug'atayn», «Mezon ul-avzon» asarlarini o'qib, o'rganish.
15. Atoullo Husayniyning «Badoyi'us-sanoyi'» asarini o'qib, o'rganish.
16. Boburning «Muxtasar» asarini o'qib o'rganish.
17. Zokirjon Furqatning "Shoir ahli va she'r mubolag'asi xususida" asarini o'rganish.
18. Fitratning «Adabiyot qoidalari», «Aruz haqida» asarlarini o'qib o'rganish.

3. **V. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)**

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- "Badiiy matn poetikasi" fani bo'yicha o'zbek mumtoz badi matnlarining milliy madaniyatimiz tarixi va takomilidagi o'rni, adab hodisalar, badiiy va ilmiy asarlarning jamiyat, millat va shaxs hayotida ahamiyati, mumtoz adabiy janrlarning shakllanishi va takomili, badiiy ma poetikasida qofiya va badiiy obrazlarning o'rni tog'risida ***bilimga;***
- badiiy matn poetikasining o'ziga xos jihatlari, janrlar poetikasi, sh sistemasining umumiy qonuniyatlari, badiiy san'atlarning hosil bo'lish yo'll va mumtoz she'riyatda qo'llanish usullari, mumtoz she'riyatda qofiya radifning tutgan o'rni, mumtoz nazmiy asarlar matni ustida ishlash, mumt asarlar uchun tuzilgan lug'atlardan foydalanish, tasavvufiy istiloh ma'nosini tushunish, o'zbek adabiyoti tarixida qo'llangan timsollar va ramzl mohiyatini anglash, o'zbek adabiyotiga xos yangi janrlar va ularni taraqqiyot tamoyillari, she'riyatda poetik janrlar va obrazlarning yangilani qonuniyatlari, taraqqiyot omillarini tahlil qila olish, badiiy asarni tur va ja xususiyatlariga ko'ra tahlil qila olish yuzasidan ***ko'nikmaga;***
- yangicha adabiy-estetik tafakkurning yuzaga kelishi sharoiti sabablarini, badiiy matn poetikasi nuqtai nazaridan she'riy, nasriy ilmiy asarlarni tahlil qilish ***kompetensiyalariga ega bo'lishi kerak.***

4. **VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:**

- amaliy ishlarni bajarish va xulosalash;
- interfaol keys-stadilar;
- blis-so'rov;
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

5. **VII. Talabalarning kreditlarni olish tartibi**

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 3 dekabrdagi 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan "OTMlarda o'quv jarayoni kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida Nizom"ning 15- va 3

bandlariga asosan "Adabiyotshunoslik tarixi" fanidan 1-semestrda 150 soat *o'quv yuklamasini o'zlashtirgan*, fan dasturi (sillabus)da belgilangan baholash tartibiga ko'ra *ijobiy baholanib*, *kasbiy kompetensiyalarni yetarli darajada egallagan* talabaga 1-semestrda 5 **kredit beriladi**.

Talaba belgilangan *ta'lim olish natijalariga erisha olmagan taqdirda* **kreditlar berilmaydi**.

Talabalarning bilimini baholash O'zbekiton Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018-yil 9-avgustdagi 19-2018-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risida"gi Nizom talablari asosida belgilanadi.

Talabalarning bilimini baholash mezonlari:

5 (a'lo) baho - talaba mustaqil xulosa va qaror qabul qiladi, ijodiy fikrlay oladi, mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimini amalda qo'llay oladi, fanning mohiyatini tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega deb topilganda;

4 (yaxshi) baho - talaba mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimini amalda qo'llay oladi, fanning mohiyatni tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega deb topilganda;

3 (qoniqarli) baho - talaba olgan bilimini amalda qo'llay oladi, fanning mohiyatni tushunadi, biladi, ifodalay oladi hamda fan haqida tasavvurga ega deb topilganda;

2 (qoniqarsiz) baho - talaba fan dasturini o'zlashtirmagan, fanning mohiyatini tushunmaydi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega emas deb topilganda.

6. Asosiy adabiyotlar

1. Sharq mumtoz poetikasi (tuzuvchi H.Boltaboyev). – T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 2008.
2. Sirojiddinov Sh. O'zbek mumtoz adabiyotining falsafiy sarchashmalari. T.: Yangi asr avlodi, 2011.
3. O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari. 1-2 jild. - Toshkent: Fan, 2005, 2007.
4. Sarimsoqov B. Badiiylik mezonlari va asoslari. T.2000.
5. Stebleva I.V. Semantika gazeley Babura. Moskva, "Vostochnaya literatura", 1982.
6. Stebleva I.V. Razvitie tyurkskix poeticheskix form v XI veke. M.: 1971.
7. Nusratulla Jumaxo'ja, Iqboloy Adizova. O'zbek adabiyoti tarixi (XVI-XIX asr I yarmi). Darslik. Toshkent. 'Innovatsiya-Ziyo', 2022.
8. I. Adizova. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O'quv qo'llanma. - T., Fan, 2009.
9. I. Adizova. Uvaysiy she'riyatida poetic tafakkurning yangilanishi. Monografiya. - T., Muharrir, 2020.

Qo'shimcha adabiyotlar

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi farmoni. (Xalq so'zi 2017 yil, 8-fevral).
11. Sh. Mirziyoev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. T.: O'zbekiston, 2017.
12. Sh.Mirziyoev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. T.: O'zbekiston, 2017.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risida (Xalq so'zi 2017 yil, 21 aprel).
14. Veselovskiy A.N. **Istoricheskaya poetika.** – Moskva: Vысshaya shkola, **1989.-c.**
15. Yo'ldosh Q., Yo'ldosh M. Badiiy tahlil asoslari. T.: Kamalak, 2016.
16. Jirmunskiy V.M. Teoriya literature. Poetika. Stilistika. L.: Nauka, 1977.
17. Xolmo'minov J., Hazratqulov J. Forsiy adabiyotning jahon adabiyotidagi o'rni. Toshkent. "YANGI ASR": 2012.
18. Boltaboev H. Mumtoz so'z qadri. – T.: Adolat, 2004.
19. Mamajonov Z. Mumtoz she'riy san'atlarning nazariy tasnifi. T.: Akademnashr, 2016.
20. Rahmonov N. O'zbek adabiyotini davrlashtirish masalalari. T.: MUMTOZ SO'Z .2016
21. Стеблева И.В. Ритм и смысл в тюркоязычной классической поэзии.
Москва, "Восточная литература", 1993
22. Adabiyot nazariyasi. Ikki jildlik.-T.: «Fan», 1978-1979.
23. Alisher Navoiy. Mezon ul-avzon. Asarlar. O'n besh tomlik. 14-tom. T.: «Fan», 1967.
24. Arastu. Poetika. Axloqi kabir-T.: «Yangi asr avlodi», 2004
25. Valixo'jaev B. O'zbek adabiyotshunosligi tarixi.-T.: «O'zbekiston»,1993.
26. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi.-T.: «O'qituvchi», 2002.
27. Fitrat. Adabiyot qoidalari.-T.: «O'qituvchi»,1995.
28. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish.-T.: «Xalq merosi» nashriyoti, 2004.
29. Rahmonov V. She'r san'atlari.-T.: «Yozuvchi», 2001.
30. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati.-T.: «Sharq», 1999.
31. Бахтин. М.М. Литературно-критические статьи.-М.: «Художественная литература», 1986.
32. Бушмин А. Наука о литературе.-М: «Современник », 1980-334с.

	33.Достоевский Ф.М.Возвращение человека. – М., «Сов. Россия», 1989. -560 с. 34.Теория литературы. Основные проблемы в историческом освещении. Роды и жанры литературы. - М., - 1964-1965. 35.Хализев В. Э. Теория литературы. Учебник. -М.: «Высшая школа», 1999 36.Уеллек Р., Уоррен О. Теория литературы. -М.: «Искусство», 1978. 37. Boltaboyev H. Adabiyot ensiklopediyasi. – T., 2015 38. Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии. Анализ поэтического текста. – Санкт-Петербург, 1996. 39. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. – М.: Наука, 1990. 40. Cohen J. Structure du langage poetique. Paris: Flammarion, 2066. 41. Jakobson R. Essais de linguistique generale. Paris, Minuit, 2009, ch. 11 42.Ruwet N. L'analyse structurale de la poesie // Linguistics, 2, dec. 2013. 43. Analyse structural d'un poeme francais // Linguistics, 3, janv. 1964. 44. Nerys Williams. Contemporary Poetry. Edinburgh University Press, 2011. **Axborot manbaalari** 45.http://natlib.uz –Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi sayti 46.http://ensiklopediya.uz – O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi sayti 47.http://ziyouz.uz – O'zbek va jahon adabiyoti portali 48.http://ziyonet.uz –O'zbekiston milliy ta'lim portali 49.http://kitob.uz/ - Respublika bolalar kutubxonasi 50.http://www.kamolot.uz – "Kamolot" yoshlar ijtimoiy sayti 51.http://www.infolib.uz – Respublika Axborot kutubxona markazi 52.
7.	Ishchi o'quv dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023___ yil "___" "______" dagi "___" - sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.
8.	**Fan/modul uchun mas'ul:** I.I. Adizova – ToshDO'TAU, "O'zbek adabiyoti tarixi" kafedrasi professor v.b., filologiya fanlari doktori
9.	**Taqrizchilar:** Sh. Hojiyeva - O'zMU O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). N. Jumaxo'ja - Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU k adabiyotini o'qitish metodikasi kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori.